

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ İÇİN ZORBALIĞA YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRİLMESİ¹

DEVELOPMENT OF THE ATTITUDES TOWARDS BULLYING SCALE FOR ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Selda KELEŞ²

Raşit AVCI³

Başvuru Tarihi: 19.11. 2019 Yayına Kabul Tarihi: 23.04. 2020 DOI: 10.21764/maeuefd.648755

(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu çalışmanın amaçları, ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını ölçebilen kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek ve öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumlarının cinsiyet ve yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu toplam 1064 öğrenciden oluşmaktadır. Yapı geçerliği kapsamında, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmış ve ölçeğin 12 maddelik tek faktörlü yapıya uygun olduğu ve tek faktörlü yapının açıkladığı varyans oranının ise, %36.85 olduğu saptanmıştır. Doğrulamalı faktör analizi (DFA) uygulaması sonucunda 12 maddelik ölçeğin iyi uyum değerlerine sahip olduğu belirlenmiştir. Ölçüt bağımlı geçerlik çalışması kapsamında, Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği (ŞYTÖ) ve Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği (RPSÖ) kullanılmıştır. Korelasyon değerleri sırasıyla ŞYTÖ için .35 ve RPSÖ için .38 olarak bulunmuştur. Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin (ZTÖ) iç tutarlılık katsayısı .84 ve iki yarı test güvenilirliği .80'dir. ZTÖ'nün ilk test ve son test puanları arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar ZTÖ'nün güvenilir ve zaman içinde kararlı olabilecek bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Son olarak ölçeğin cinsiyete ve yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve ZTÖ'nün cinsiyet ve yaş değişkenine göre anlamlı olarak fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Zorbalık, tutum ölçeği, ortaokul öğrencileri, cinsiyet

Abstract: The study aimed to develop a valid and reliable tool to measure attitudes of elementary school students towards bullying and to examine whether students' attitudes towards bullying differ according to gender and age. The study group consisted of 1064 students. Within the scope of construct validity, Exploratory Factor Analysis was applied and it was seen that the scale was suitable for 12-item one-factor structure and explained 36.85% of the variance. As a result of Confirmatory Factor Analysis, the 12-item scale was found to have good fit values. In the criterion-related validity study, the Attitudes toward Violence Scale (ATVS) and Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (RPQ) were used. Correlation values were .35 for the ATVS and .38 for the RPQ, respectively. The internal consistency coefficient of the Attitudes towards Bullying Scale (ABS) was .84 and split-half reliability was .80. A positive, high, and significant relationship was found between the first and last test scores of the ABS. These results show that ABS is a reliable and stable measurement tool over time. Finally, it was examined whether the scale differed according to gender and age, and it was concluded that the ABS did not show a significant difference according to gender and age.

Keywords: Bullying, attitude scale, elementary school students, gender

¹ Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Uzm. Psikolojik Danışman, Millî Eğitim Bakanlığı, Elektronik Posta: selyavas.pdr@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0132-5240

³ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Muğla. Elektronik Posta: rasitavci@mu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4947-3397

Giriş

Zorbalık davranışları, çocuklukların gelişim sürecinin normal bir parçası olarak görülmesine karşın, son yıllarda zorbalık üzerine çok konuşulmaya ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Kuşaklar boyunca devam eden bu olgu, son çeyrek yüzyılda sosyal bilimlerin araştırma alanına girmiştir (Kartal ve Bilgin, 2009a). Araştırmalar özellikle eğitim ortamlarıyla ilişkilendirilmiştir. Eğitim bireyde davranış değiştirme, geliştirme ve topluma uyum gösterme amaçlarını taşımaktadır. Okul bu amaçlara ulaşmada köprü konumundadır. Planlı, programlı bir sosyal kurum olan okul, bireyin davranışları üzerinde beklenen yönde etkin olabilirse, bu da toplumun olumlu yönde gelişimini sağlayabilecektir.

Okulun nasıl bir misyon yüklendiği düşünüldüğü zaman Kızmaz (2006), okulun işlevlerinin, kabaca üç grupta toplandığını belirtmiştir. İlk olarak, okulun toplumsal açıdan kontrol sağlama potansiyeli bulunmaktadır. Okul hayatına dahil olan kişilerin, sosyal ve hukuksal kurallara daha iyi uyum sağladıkları görülmektedir. İkinci olarak ise okul, aileden sonra kültürlenme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir ve okulun öğrencilerin sosyalleşmesine olumlu katkı sunması gerektiği belirtilmektedir. Son olarak ise, okulun beceri ve bilgi aktararak nesillerin meslek edinmesinde önemli bir görevi vardır. İdeal olan okul profili ve kuramsal açıdan olması gerekenler yukarıda sergilendikten sonra, gözler okul haberlerine çevrildiğinde, çeşitli şekillerde hayal kırıklığı yaratan ve istedik hedeflere ulaşılmadığını gösteren tablolar karşımıza çıkmaktadır. Pişkin ve Ayas'a (2015) göre, bu hayal kırıklarından ilki, okulların güvenli ortamlar sağlamaktan uzaklaşması ve çocuklar arasında da olumsuz yaşantıların gelişmesidir. Mabie'e (2003) göre de okul güvenliğini tehdit eden olayların başında zorbalık olayları gelmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında, okullarda öğrenci güvenliğinden söz etmek zorlaşmakta ve bu durumu ortaya çıkaran en önemli faktörlerden biri, öğrencilerin birbirlerine yönelik zorbaca davranışlarda bulunmasıdır. Zira Maslow'un gereksinimler hiyerarşisine göre fizyolojik gereksinimlerden sonra ikinci sırayı güvenlik gereksinimi oluşturmaktadır (Morris, 2002). Okul ortamında öğrencilerin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmaması, öğrencilerin piramidin üst basamaklarında yer alan ait olma, saygı ve nihai olarak kendini gerçekleştirme güdüsü gibi ihtiyaçlara ulaşmalarını engelleyecektir (Işık, 2004). Bu yaklaşıma göre de zorbalığa karışan öğrenci, okulda kendini güvende hissetmezse ve başkaları ile iyi geçinme, başkaları üzerinde olumlu izlenim bırakma güdüsünü gerçekleştirmezse sosyal açıdan da bir doyum sağlayamayacaktır. Ayrıca akranları tarafından kabul görmeyi, sevimli ve birlikte zaman geçirmeyi isteyen ergen, zorba davranışlar

olarak nitelendirilen alaya alınmaya, kasıtlı olarak incitilmeye çalışıldığını anladığında hayal kırıklığı yaşamaya olasıdır.

Zorbalık okulda öğrenciler arasında sıkça görülmekte ve öğrenciler üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlarda sorunu daha da karmaşıklaştırmaktadır ve etki alanını daha da genişletmektedir (Atik, 2009). Alikashifoğlu (2009) zorbalık davranışının, pek çok ülkede çocuk ve ergenlerde görülen madde kullanımı ya da erken yaşta cinsel ilişkiye girme gibi davranışlardan daha büyük bir problem olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin hayatında önemli bir yeri olan zorbalığın araştırmacılar tarafından çeşitli tanımları yapılmıştır. Literatürde kullanılan en yaygın *zorbalık* tanımı; bir ya da daha fazla kişinin kendilerinden yaşça küçük veya fiziksel olarak güçsüz bir veya birkaç kişiye düzenli olarak tekrarlanan, fiziksel temas, kötü sözcükler kullanma, yüz mimikleri, müstehcen hareketler, isteklerini yerine getirtmeye çalışma gibi olumsuzluklar içermesi gereken davranışlardır (Olweus, 1994). Başka bir anlatımla zorbalık olarak adlandırılan davranışların, hem bireyin kendisine hem de çevresinde bu davranışa maruz kalan bireylere olumsuz bir takım etkileri vardır. Zorba davranışlar genellikle birine isteyerek eziyet etmek ya da eziyete kalkışmak olarak nitelendirilebilecek tarzdaki eylemleri içerir (Cenkseven-Önder ve Hilooğlu, 2010).

Şiddetin bir parçası olarak değerlendirilen zorbalığın, eğitim ortamlarında, özellikle öğrenciler üzerinde sık sık olumsuz sonuçlara yol açtığı vurgulanmaktadır (Atik, 2009). Zorbalığa maruz kalan çocuklarda kaygı problemleri, düşük benlik saygısı ve depresif belirtiler görülmektedir (Craig, 1998; Kapçı, 2004). Benzer şekilde, zorbalık okul iklimini olumsuz yönde etkilemekte ve eğitim öğretim süreçlerini de sekteye uğratmaktadır. Zorbalığa herhangi bir şekilde dahil olmayan öğrencilerin olumlu okul iklimi algıları, zorbalığa dahil olanlara oranla daha yüksek bulunmuştur (Kartal ve Bilgin, 2009b). Zorbalık mağduru çocuklar sınıf ortamlarına karşı olumsuz bir algı geliştirmektedirler ve bu nedenle sınıf içi etkinliklere katılmakta çekimser kalmaktadırlar ve bu çocukların okuldan kaçınma davranışları artmaktadır (Buhs, Ladd ve Herald, 2006). Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) zorba/kurban öğrencilerin, zorbalık davranışlarına hiç karışmayan öğrencilere göre akademik başarılarının daha düşük olduğu ve daha yalnız hissettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Bir öğrencinin günün en verimli ve uzun zamanını eğitim kurumlarında geçirdiği düşünüldüğünde, durumun ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. Ayrıca okullarda görülen zorbalık olayları ve etkileri, okul ortamları dışında toplumsal açıdan da önemli olabilir. Öğrencilerin zorbalık olayları karşısında sergiledikleri rolleri, öğrencilerin geçmiş yaşamlarından, izlenimlerinden, geleceğe yönelik beklentilerinden etkilenebilir. Bu rollere ilişkin farkındalıkları gelişebilir ya da sahip oldukları

tutumlar, rollerine ilişkin belirleyici olabilir. Tutumlar genel olarak insanların davranışlarını etkilemektedir, bireylerin çevreye uyumunu kolaylaştırmaktadır (Baysal, 1981). Ayrıca kişinin davranışlarını yönlendiren, kişinin bazen farkında da olmadığı bir güçtür. Dolayısıyla zorbalığa yönelik tutumlar zorba davranışları da etkileyebilir. Bir davranışın nedenlerini analiz etmek ve anlamak, o davranışa karşı neler yapılabileceğini belirleyebilmek açısından önemlidir. Tutumların davranışları etkilediği de göz önüne alınırsa tutumları değiştirmenin, davranışları da değiştireceği veya muhtemel davranışların tahmin edilebileceği yargısına varılabilir. Bu çalışmada geliştirilmesi amaçlanan zorbalığa yönelik tutum ölçeği sayesinde öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumları değerlendirilebilir (Baysal ve Tekarslan, 1996). Bunu gerçekleştirerek okullarda sıkça görülen zorbalık davranışlarına yönelik tutumlar anlaşılabilir ve olumsuz tutumlar azaltılabilir ya da yön değiştirebilir. Bu nedenle zorbalığa yönelik tutumların tanımlanması ve ölçülmesi bu tip davranışların gelecekte görülmesini önemek için yararlı olabilir.

Literatür incelendiği zaman, daha önce zorbalığa ilişkin çeşitli ölçekler geliştirilmiş olduğunu görülmektedir. Satan (2006) ve Dölek'in (2002) çalışmaları bu ölçek ile benzer yapıyı ölçmeye yönelik geliştirildiği görülmektedir. Satan (2006) tarafından, Zorba Davranış Eğilimi Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek 67 maddeden oluşan 4 alt boyuta sahiptir. Bunlar, Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığıdır. Ölçeğin amacı ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bu dört alt faktöre yönelik eğilimlerini belirlemektir. Satan'ın (2006) ölçek maddeleri incelendiğinde, ölçeğin bazı maddelerinin zorbalığın kavramsal tanımında bulunması gereken; güç dengesizliği, süreklilik, kasıtlı olma özelliklerini taşımadığı düşünülmektedir. Ayrıca 67 maddeden oluşan ölçeğin, 152 öğrenci üzerinde çalışılması da çalışma grubunun kısıtlı olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Ölçeğin madde sayısının, 67 adet olması ise; araştırmalarda kimi zaman çoklu ölçek uygulandığı da düşünülürse, ortaokul seviyesinde bulunan öğrencilerin dikkat, odaklanma ve anlama kapasitelerinin üzerinde olabileceği düşünülebilir.

Dölek'in (2002) geliştirdiği 'Zorba Eğilimi Ölçeği' ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimlerini ölçmektedir. Ölçek, dörtlü Likert türünde olup, 10 maddesi tersine cevaplanmakta ve toplam 26 maddeden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda 6 alt faktöre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu alt faktörler; 'Olumsuz Yansıtma, Duygusal Paylaşım Eksiği, Hak Görme, Üzmek, Güçlü Olmak, Rahatsız Olmama olarak sıralanmaktadır. Zorbalık Eğilimi Ölçeği için Cronbach Alfa değeri .67'dir. Ölçeğin alt faktörlerinin güvenilirlik değerleri incelendiğinde, güvenilirlik bulgularının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çerçevede "Olumsuz Yansıtma" ve "Hak Görme" alt faktörlerinin Cronbach Alfa değerlerinin .51 ve .54 olduğu görülmüştür. Dolayısıyla

Dölek (2002) tarafından geliştirilen Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin güvenilirlik değerlerinin düşük düzeyde olduğu ve bu konuda yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Zorbalık çocuk ve ergenler arasında yaygın bir toplumsal davranış olduğu için de çok yönlü olarak araştırmalara konu olmuştur. Ancak ortaokul grubu öğrencilerinde zorbalığın sık rastlanmasına rağmen mevcut ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik ile ilgili eksikliklerinin ve sıkıntılarının olduğu, eğitim kademelerinin farklılaşmasından sonra öğrencilerin gelişim dönemlerine uygun, uygulama açısından pratik ölçme aracına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu çalışma ile Türkiye’de bu öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik güncel ihtiyacın karşılanmış olması hedeflenmektedir. Böylece hem Türkiye hem de dünya literatürüne olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın ilk amacı, öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumlarının ölçülmesi amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. İkinci amacı ise öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumlarının cinsiyete ya da yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun birinci çalışma grubu, Muğla ili Köyceğiz ilçesindeki sekiz farklı ortaokulda öğrenim gören, 451’i (%51,6) erkek ve 423’ü (%48,4) kız toplam 874 ortaokul öğrencisidir. İkinci çalışma grubu ise, İstanbul ili Büyükçekmece ilçesindeki bir ortaokulda öğrenimine devam eden 101’i (%53,16) erkek ve 89’u (%48,84) kız olmak üzere toplam 190 ortaokul öğrencisidir. Bu araştırma toplam 1064 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin yaş aralığı 10-15 arasında değişmektedir. Çalışma grubu, 215 (% 20,20) beşinci sınıf, 272 (% 25,56) altıncı sınıf, 289 (%27,16) yedinci sınıf ve 288 (%27,06) sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Zorbalığa yönelik tutum ölçeği. Ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını değerlendirebilmek için son hali 12 maddeden oluşan “Ortaokul Öğrencileri için Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği (ZTÖ)” araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Likert tipi olarak geliştirilen ölçeğin “Hiç Katılmıyorum”, “Biraz Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Çoğunlukla Katılıyorum” ve “Tamamen Katılıyorum” ifadelerine 1, 2, 3, 4, 5 değerleri sırasıyla karşılık gelmektedir. Ölçekten

en az 12 ve en fazla 60 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, öğrencilerin zorbalığa yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir.

Şiddete yönelik tutum ölçeği. Blevins'in (2001) geliştirmiş olduğu "Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği" şiddete yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin kullanıldığı yaş aralığı 11-15 olan öğrenci grubunun şiddete yönelik tutumlarını ifade eden 11 maddeden oluşmakta olup, 4'lü Likert sisteminde bir ölçektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin analizler Balkıs, Buluş ve Duru, (2005) tarafından yapılmış olup, çeviri işlemleri tamamlandıktan sonra 400 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır. Analizler sonucunda iç tutarlılık katsayısının .74 çıktığı, madde toplam korelasyonunun ise .39 ile .53 arasında değiştiği anlaşılmıştır. Faktör analizinde ise tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu, faktör yük varyansının %36.8 oranında ve 2.943 değerli tek faktör üzerinde toplandığı bulunmuştur.

Reaktif-proaktif saldırganlık ölçeği. Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği sekiz yaşından itibaren çocuk ve ergenlerde reaktif ve proaktif saldırganlığı ölçmek amacıyla geliştirilmiş 3'lü Likert tipi bir ölçek olup 0, 1 ve 2 olarak puanlanmaktadır. Ölçek 23 maddeden oluşmaktadır, 11 tanesi reaktif saldırganlığı, 12 tanesini proaktif saldırganlığı ölçmektedir. Ölçeğin iç tutarlılığı Raine ve ark. (2006) tarafından 0.83 olarak bulunmuş, toplam güvenilirliği ise 0.41-0.60 arasında değişmektedir. Cenkseven-Önder, Avcı ve Çolakkadıoğlu (2016) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasında, ölçeğin güvenilirlik katsayıları toplam saldırganlık puanı için .88, proaktif saldırganlık için .84, reaktif saldırganlık için ise .84 olarak belirlenmiştir. Doğrulamalı faktör analizi sonucunda Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun orijinal formda olduğu gibi iki faktörlü bir yapı sergilediği belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında ölçekten elde edilen güvenilirlik katsayıları reaktif saldırganlık için .82, proaktif saldırganlık için ise .78'dir.

İşlem Yolu

Ölçek geliştirme sürecinde literatür taraması ve öğrencilere yazdırılmış kompozisyonlar sonucunda madde havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan 58 taslak madde kapsam, dil ve psikometrik özellikleri açısından alanında uzman 5 akademisyenden geri bildirimler alınarak, "**hiç katılmıyorum**", "**biraz katılıyorum**", "**katılıyorum**", "**çoğunlukla katılıyorum**" "**tamamen katılıyorum**" yanıtlama seçeneklerinden oluşan 5'li Likert ölçek olarak toplam 39 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur. Veri analizi için çalışma grubunda yer alan öğrenciler, birinci ve ikinci çalışma grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Maddelerin anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla birinci çalışma grubunda ön deneme uygulaması yapılmıştır. Öğrencilerden maddelerin anlaşılabilir olduğuna

dair dönüt alınmıştır. Birinci çalışma grubunda yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda da, öğrencilerin zorbalığa yönelik tutumunu değerlendirmek ve yaş-cinsiyet açısından açıklayabilmek için son hali 12 maddeden oluşan “Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği” çalışması gerçekleştirilmiştir. Ölçüt bağıntı geçerliğini belirlemek için ikinci çalışma grubundaki 190 öğrenciden ölçüt bağıntı geçerliği, yaş ve cinsiyetin ZTÖ ölçeğindeki puanlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bulgularına bakılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler gözden geçirildikten sonra, eksik, rastgele doldurulan 20 ölçek ayıklanıp kalan ölçekler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma verileri cinsiyet, yaş, okul türü, ailenin aylık geliri, anne babanın eğitim düzeyi ve kardeş sayısına göre kodlanarak SPSS programına kaydedilmiştir. Verilerin analizinde, 874 kişilik birinci çalışma grubunun ikiye bölünmesiyle 453 kişilik birinci yarıya, ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen tutum ölçeği geçerlik çalışmaları kapsamında açıklayıcı (exploratory) faktör analizi ile ölçeğin faktör yapısı belirlenmiş ve 874 kişilik birinci çalışma grubunun 421 kişilik ikinci yarısına da belirlenen faktör yapısının doğrulamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi SPSS 17.0 paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi ise LISREL 8.70 programı ile incelenmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin ölçeğin ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçüp ölçmediğini kontrol etmek amacıyla madde toplam korelasyonları da incelenmiştir. Güvenirlik çalışmaları kapsamında da Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenirliliği de incelenmiştir. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile incelenmiştir.

Bulgular

Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular

Yapı geçerliği kapsamında, çalışma grubunun 874 kişilik birinci çalışma grubunda yer alan veriler ikiye bölünmüştür. Birinci veri grubunda yer alan 453 kişi üzerinde Zorbalık Tutum Ölçeği'ne ilişkin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulaması gerçekleştirilmiştir. İkinci veri grubunda yer alan 421 kişi üzerinde de doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulaması gerçekleştirilmiştir. AFA uygulamasına geçilmeden önce, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Barlett küresellik testi uygulanarak veri setinin AFA için uygun olup olmadığı incelenmiştir. KMO değerinin .90 olduğu gözlenmiş ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için mükemmel düzeyde olduğu belirlenmiştir

(Hutcheson ve Sofroniou, 1999). Barlett küresellik testi sonucuna ($\chi^2(435) = 4398,999$; $p < .01$) göre ise, verilerin çok değişkenli normallik sayılığını karşıladığı belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2018; Şencan, 2005). Ek olarak açımlayıcı faktör analizinde faktörleştirme yöntemi temel eksen faktörleme (principle axis factoring) yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, herhangi bir maddenin bir faktör için uygun olup olmadığına karar verirken faktör yükünün en az .40 olması esas alınmıştır. Öte yandan, yapılan analiz sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapıya uygun olduğu ve tek faktörün 4.42 özdeğere sahip olduğu görülmektedir. Tek faktörlü yapının açıkladığı varyans oranının ise, %36.85 olduğu saptanmıştır. Maddelerin faktör yük değerleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi, ortaokul öğrencileri için zorbalığa yönelik tutum ölçeğinin 12 maddeden oluştuğu ve maddelerin faktör yük değerlerinin .48 ile .72 arasında değiştiği görülmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen yapının doğrulanıp doğrulanmadığını görmek amacıyla DFA uygulaması gerçekleştirilmiştir. DFA uygulamasında kestirim yöntemi olarak robust maximum likelihood kullanılmıştır. İlk çalışma grubunun ikinci yarısında yer alan öğrencilere ait verilerin çok değişkenli normallik dağılımı varsayımını karşılamadığı ve verilerin sağa çarpık (positive skew) olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Robust Maksimum Likelihood kestirim yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte modelin uyum iyiliği Satorra Bentler Scaled χ^2 ($SB\chi^2$) değeri ile incelenmiştir (Finney ve Distefano, 2013). Ek olarak Yu (2002), 250 ve üzeri örneklemelerde, Comparative Fit Index’inin (CFI) .96 olmasının modelin iyi uyum gösterdiğine işaret ettiğini belirtmektedir. Tucker-Lewis Index’inin (TLI) ise, .96 ve üzeri değerleri modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (Yu, 2002). Hu ve Bentler (1999) CFI ve TLI için iyi uyum değeri .95’e yakın veya .95’ten büyük olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede, AFA sonucunda elde edilen ölçek maddelerinin, yapı geçerliliğine ilişkin bir diğer kanıt sunmak amacıyla ilk çalışma grubunun ikinci yarısı üzerinde DFA uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1

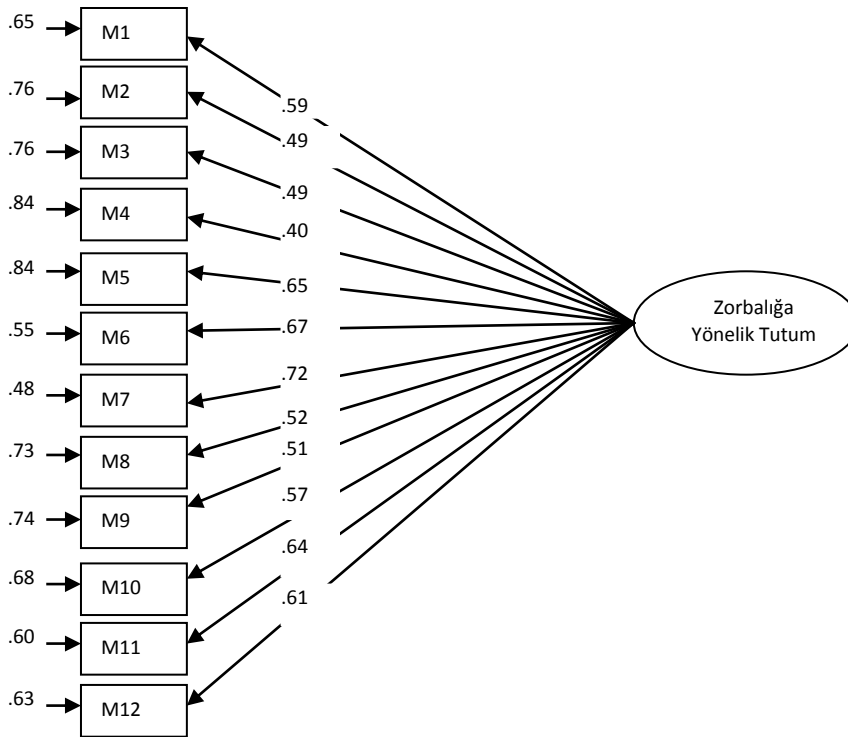
Maddelerin Faktör Yük Değerleri

Madde no	Madde	Faktör Yükleri
22 (7)	Arkadaşlarımla daha zayıf çocukları çekiştirerek eğleniriz.	0.72
28 (10)	Arkadaşlarımı kendinden zayıf çocuklarla kavga etmeye cesaretlendiririm.	0.69
29 (11)	Güçlü birinin zayıf birini ezmesi gayet doğal bir davranıştır.	0.67
21 (6)	Okuldaki çocuklara sürekli gücümü göstererek işlerimi	0.66

	kolaylıkla yaptırabilirim.	
30 (12)	Arkadaşlarımla daha zayıf çocuklar hakkında dedikodu yaparak istediklerimizi yaptırırız.	0.65
13 (3)	Kendimden küçükleri sürekli korkutmak oldukça heyecan verici ve eğlencelidir.	0.62
19 (5)	Diğer çocuklara güç gösterisinde bulunmak için onların eşyalarına zarar vermek hoşuma gider.	0.59
23 (8)	Düşüncelerime karşı çıkan olursa, onu grubumuzdan dışlarım.	0.58
7 (1)	Benden küçük çocuklarla alay etmekten keyif alırım.	0.52
24 (9)	Diğer çocukların benden çekinmesi hoşuma gider.	0.51
18 (4)	Param olmadığı zaman, alt sınıflardaki çocukları bana para vermeleri için zorlarım.	0.50
11 (2)	Benden daha az başarılı öğrencileri sınıfta küçük düşürürsem, daha popüler olabilirim.	0.48

Not. Faktör analizi sonucunda seçilen maddelere atanan yeni madde numaraları parantez içerisinde verilmiştir.

İlk çalışma grubunun ikinci yarısı üzerinde gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi uygulamasında tek faktörlü yapı analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre, modelin iyi uyum değerleri ürettiği görülmektedir [$SB\chi^2/sd_{(140.03/54)} = 2.59$; CFI= .97; TLI= .97]. DFA sonucunda modelde yer alan maddelerin faktör yük değerleri Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1’de de görüldüğü gibi maddelerin faktör yük değerleri .40 ile .72 arasında değiştiği görülmektedir.

Şekil.1. Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğine ilişkin standardize edilmiş yol katsayıları.

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin (ZTÖ) Ölçüt Bağımlı Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin ölçüt geçerliğini belirlemek amacıyla 190 kişilik ikinci çalışma grubuna Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği ile Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği (ŞYTÖ) ve Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği (RPSÖ), arasındaki Pearson korelasyon değerlerine ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği, Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği, Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği Arasındaki Pearson Korelasyon Değerleri

	ŞYTÖ (N=190)	PRSÖ (N=190)	P
ZTÖ (N=190)	.349**	.378**	.000**

*p < .001***

Tablo 2’de verilen bulgulara göre, ZTÖ ile ŞYTÖ için alınan puanlar arasındaki korelasyon $r = .35$ değerinde pozitif yönde ve anlamlı görülmektedir. PRSÖ ile ZTÖ için alınan puanların korelasyon katsayısı $r = .38$ olarak bulunmuştur. Buna göre de yine ölçeklerin benzer özellikleri ölçtüğü söylenebilir.

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği’nin (ZTÖ) Güvenirlik Çalışmaları

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin (ZTÖ) iç tutarlığı Cronbach Alfa yöntemi ile incelenmiş, ölçeğin iç tutarlık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında iki yarı test güvenilirliği (split-half) Spearman Brown formülü ile test edilmiştir. Sonuç olarak bu değer de .80 olduğu saptanmıştır. Her iki sonuç da ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

ZTÖ’nün test tekrar test güvenilirlik çalışması üç hafta ara ile ikinci çalışma grubunda bulunan 47 kişilik öğrenciden toplanan veriler üzerinden yapılmıştır. ZTÖ’nün ilk test ve son test puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r = .75$, $p < .01$). Bu bulgu, ölçek puanlarının zaman içinde kararlık gösterdiği şeklinde değerlendirilebilir.

Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Anlamlı Olarak Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Bulgular

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ikinci çalışma grubundaki 190 kişiden elde edilen verilere ilişkisiz gruplarda *t* testi analizi yapılarak bakılmıştır. Bulgular, Tablo 3 de verilmiştir

Tablo 3

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonucu

Cinsiyet	N	X	S	Sd	t	p
Kadın	89	18,15	3,26			
Erkek	101	18,76	3,47	180	1.23	.218

Tablo 3’de görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği bulunmuştur [$t_{(180)} = 1.23; p > .05$].

Ortaokul Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Anlamlı Olarak Farklılaşıp Farklılaşmadığına Yönelik Bulgular

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının yaşlarına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ikinci çalışma grubundaki 190 kişiden elde edilen verilere ilişkisiz Ölçümler için Kruskal Wallis H-Testi yapılarak bakılmıştır. Bulgular, Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H-Testi Sonucu

Yaş	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	p
11	27	88,67			
12	54	106,10	3	5,114	.164
13	85	94,81			
14	23	77,09			

Tablo 4 incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin 11-14 yaş grupları arasında zorbalığa yönelik tutumlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$\chi^2_{(3)} = 5,114; p = 0,164; p > 0.05$].

Tartışma ve Sonuç

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin (ZTÖ) yapı geçerliliği çalışmaları kapsamında uygulanan Açıklayıcı (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizleri (DFA) uygulamaları sonrasında 12 maddelik tek faktörlü modelin iyi uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre tek faktörlü yapının ölçeğin varyansının %36.85’ini açıkladığı saptanmıştır. Büyüköztürk’e (2018)

göre tek faktörlü desenlerde açıklanan varyansın %30 ve üzerinde olması ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin kanıt oluşturmaktadır. Bu kapsamda ölçek için açıklanan varyans oranının yeterli olduğu söylenebilir. DFA sonuçları açısından da elde edilen sonuçlar, ölçeğin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. Her iki bulgu da ölçeğin yapı geçerliği ölçütlerini karşıladığını göstermektedir. Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliliğini değerlendirmek için benzer ölçekler ile korelasyon katsayıları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ZTÖ puanları ile Şiddete Yönelik Tutumlar Ölçeği ve Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği puanları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu değerler, ölçeklerin benzer özellikleri ölçtüğünü göstermektedir. Sonuç olarak ZTÖ'nün; ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumların kavramsal özelliğini ölçmekte başarılı ve benzer durumlarda ortaokul öğrencilerinin ölçülen özelliklerini ayırt etmede yeterli olduğu söylenebilir.

ZTÖ'nün güvenilirliğini belirlemek amacıyla kullanılan Cronbach-Alfa iç tutarlık katsayısının (.84) değer olarak +1'e yaklaştığı ve bu katsayının ölçeğin 12 maddesinin de birbirleriyle tutarlı ve zorbalığa yönelik tutumun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğelerine atıfta bulunan maddelerden oluştuğunu ve ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca iki yarı test güvenilirliği (split-half) (.80) ve test tekrar test (.75) güvenilirliği bulguları da ZTÖ'nün güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise, ZTÖ'nün ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını değerlendirmede kullanılabilir bir ölçme aracı olduğu görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Cinsiyetlerine Göre Yorumlanması

Ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarının toplam puanlarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre ortaokul öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumları cinsiyetlerine göre değişmemektedir. Geçmiş araştırmalar incelendiğinde zorba davranışlar ile cinsiyet arasındaki ilişkide kimi çalışmalarda bu bulguyu destekler şekilde fark bulunmazken (Boulton, Bucci ve Hawker, 1999; Schafer, Warner ve Crick, 2002; Wolke, Woods, Stanford ve Schulz, 2001), bazı araştırmalar ise farklılıklar bulmuşlardır (Camodeca ve ark. 2002; Collins, McAleavy ve Adamson, 2004; Veenstra ve ark., 2005). Veenstra ve ark. (2005) araştırmalarında erkeklerin zorba ve kurban olma açısından kız öğrencilerden anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini bulmuştur. Benzer bir bulgu Gökler'in (2007) araştırmasında da çıkmıştır. Buna göre zorbalık ve kurbanlık oranlarının erkeklerde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kızlara göre erkek öğrencilerin daha fazla zorba davranışlara maruz kaldığını bulan diğer bir çalışma da Çankaya (2011) tarafından yapılmıştır.

Geçmişteki bazı araştırma bulgularının ise zorba davranış ve cinsiyet arasında anlamlı farkın olmadığı sonucuna ulaştıkları görülmektedir. Otrar ve Ökte (2014) yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını bulmuşlardır. Benzer şekilde Coşkun (2018) zorbalığa maruz kalan öğrenciler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, zorbalık türlerinin (sözel zorbalık, dışlama, dedikodu çıkartıp yayma ve eşyalara zarar verme) cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Dölek (2002) ise, ilköğretim ikinci kademe öğrencileriyle yürütmüş olduğu çalışmada, itme kakma, dayak atma gibi zorba davranışlar gösterme ve zorbalığa maruz kalmanın, cinsiyet açısından farklılaşmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Andreou (2000) da öğrencilerin zorba ve kurban olmaları arasında cinsiyetler açısından anlamlı bir fark bulamamıştır. Bu bulgular, zorbalığın her iki cinsiyette de görülebildiğini ortaya koymaktadır. Aslında zorbalık fiziksel olabildiği kadar ilişkisel boyutları da içeren pek çok davranış türünde göze çarpabilmektedir. Bu nedenle her iki cinsiyette yer alan öğrenciler farklı şekillerde bu davranışı sergiledikleri değerlendirilebilir.

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutumlarının Yaşlarına Göre Yorumlanması

Ortaokul öğrencilerinin Zorbalığa Yönelik Tutum puanlarının yaşlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Literatürdeki benzer çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yaşla ilgili araştırma sonuçları değişkenlik göstermektedir. Kimi çalışmalarda yaşın artmasıyla zorba davranışlar azalır sonucuna ulaşılmışken (Olweus, 2003; Salmivalli, 2002), bazı araştırma sonuçlarında ise yaşın anlamlı bir fark yaratmadığı paylaşılmıştır (Bjorkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen, 1992; Andreou, 2000). Bazı çalışmalarda ise zorbalık oranının yaşla beraber arttığı sonucuna varılmıştır (Kandemir, 2006; Yurtal ve Cenkseven, 2007). Ayrıca araştırmalar yaşı, mağdur olma, zorba davranışta bulunma gibi zorbalık kavramının farklı yönleriyle çalışmışlardır.

Bu çalışmanın sonuçlarıyla tutarlık gösteren bazı çalışmalar incelendiğinde, Satan (2006) doktora tezi araştırmasında zorbalık davranış eğilimlerinde ikinci kademe öğrencilerinin (12, 13, 14) yaşları ile bir ilişki bulamamıştır. İkinci kademedeki öğrencilerle gerçekleştirilen ve çeşitli değişkenlerle zorbalığın yordandığı diğer bir çalışmada, Atik ve Kemer (2008) yaşın farklılık yaratmadığını bulmuşlardır. Şirvanlı-Özen (2010) ise ergenlerde zorbalığa maruz kalma ile yaş arasında ilişki bulamamıştır. Zorbalığın her kademedeki görüldüğü araştırma sonuçlarına yansımıştır. Zorunlu okul çağının her döneminde; anaokulundan liseye kadar zorbalık olayları görülmektedir. Bu durum yaş

değişkeninin zorbalığa yönelik tutumlarda herhangi bir farklılık yaratmadığını ispatlamaya destek olabilir. Zorbalığın saldırganlığın bir türü olduğu da düşünüldüğünde, saldırganlığı da çeşitli şekillerde ve düzeylerde hemen her eğitim kademesinde görülmesi de yine bulguyu destekleyebilir.

Öneriler

Yukarıdaki sonuçlardan hareketle elde edilen bulgular çerçevesinde, araştırmacılar ve uygulamacılara yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir. İlk olarak eğitim içerisinde okullarda çeşitli yaş gruplarında yaygın bir sorun olarak bildirilen zorbalığın uzantılarını anlayabilmek ve öğrencilerin tutumlarını değerlendirebilmek için geliştirilen Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği (ZTÖ) kullanılabilir. İkinci olarak okul içerisinde zorbalığın paydaşları olan tüm bireylerde zorbalık hakkında farkındalık geliştirmek için Okul Rehberlik Servisleri tarafından seminer, panel, kompozisyon çalışmaları, drama etkinlikleri, afiş yarışmaları gibi çeşitli etkinlikler interaktif şekilde düzenlenebilir. Üçüncü olarak rehberlik servislerinin ve okul idarelerinin oryantasyon programlarına zorbalık konusunda çeşitli yönleriyle etkinlikler dahil edilebilir. Ayrıca oryantasyon çalışmasında öğrencilerin okulda nasıl davranması gerektiğini gösteren kuralların yanı sıra, birbirlerine nasıl davranacakları konusunda farkındalık kazandırılabilir. Dördüncü olarak da okul içerisinde Rehberlik Servisleri tarafından mağdurlar ve zorbalar için özellikle öğrencilerdeki zorbalığa yönelik tutumların değiştirilmesine yönelik grup çalışmaları yapılabilir. Bu grup çalışmaları grupta psikolojik danışma oturumları şeklinde ya da grup psiko-eğitim uygulamaları şeklinde gerçekleştirilebilir. Grup psiko-eğitim çalışmaları sosyal beceri geliştirme, duygu farkındalığı, iletişim becerileri, öfke kontrolü, sosyal kaygıyla baş etme, empati geliştirme, özsaygı geliştirme ve kendini kabul konularında uygulanabilir. Son olarak da okul iklimini ve güvenli okul algısının artırılması için öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sanat ve spor etkinlikleri ile gelişimleri desteklemeli ve her öğrencinin her hangi bir alanda ilgisi ve yeteneğine göre beceri geliştirmesi zorbalıkla baş edebilmesi adına zorunlu olmalıdır.

Kaynakça

- Alikaşifoğlu, M. (2009). Akranlar ve şiddet. Tülay Erkan (Ed.). *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*. İstanbul: Golden Print.
- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8- to 12- year old Greek school children. *Aggressive Behavior*; 26, 49-56.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel

özyeterliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 198-206. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/deubefd/issue/25428/268269>

- Atik, G. (2009). Zorbalığı yordayıcı bir değişken olarak umut. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42, 53-68. doi: 10.1501/Egifak_0000001137
- Balkıs, M., Duru, E. ve Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların özyeterlilik, medya, şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 81-97. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/57086>
- Baysal, A. C. ve Tekarslan, E. (1996). *İşletmeler için davranış bilimleri*. 2. Baskı, İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression, *Aggressive Behavior*, 18, 117-127. Retrieved from [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3)
- Blevins, R. M. (2001). *Attitudes toward violence and reasons for living in adolescents with high, moderate, and low self-esteem* (Master theses, East Tennessee State University).
- Boulton, M. J., Bucci, E. & Hawker, D. S. J. (1999). Swedish and English secondary school pupils' attitudes towards, and conceptions of bullying: Concurrent links with bully/victim involvement. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 277-284. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10658512>
- Buhs, E. S., Ladd, G. W. & Herald, S. L. (2006). Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children's classroom engagement and achievement? *Journal of Educational Psychology*, 98(1), 1-13. Retrieved from. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0663.98.1.1>
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (24. baskı). Ankara: PegemAkademi Yayıncılık.
- Camodeca, M., Goossens, F. A., Meerum Terwogt, M. & Schuengel, C.(2002). Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development*, 11(3), 332-345. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00203>
- Baysal, A. C. (1981). Sosyal psikolojide tutumlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 10(1), 121-138.
- Cenkseven-Önder, F., Avcı, R. & Çolakkadıoğlu, O. (2016). Validity and reliability of the reactive-proactive aggression questionnaire in Turkish adolescents. *Educational Research and Reviews*, 11(20), 1931-1943. Retrieved from <https://doi.org/10.5897/ERR2016.2937>
- Collins, K., McAleavy, G. & Adamson, G. (2004). Bullying in schools: A Northern Ireland study. *Educational Research*, 46(1), 55-71. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/0013188042000178827>

- Coşkun, A. (2018). *Ortaokula devam eden öğrencilerde akran zorbalığına neden olan etkenlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24(1), 123-130. Retrieved from [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(97\)00145-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(97)00145-1)
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/uefad/issue/16693/173508>
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*, (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Finney, S. J., & DiStefano, C. (2013). Nonnormal and categorical data in structural equation modeling. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *Quantitative methods in education and the behavioral sciences: Issues, research, and teaching. Structural equation modeling: A second course* (pp. 439-492). Charlotte, NC, US: IAP Information Age Publishing.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*, (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Hilooğlu, S. & Cenksever-Önder, F. (2010). The role of social skills and life satisfaction in predicting bullying among middle school students. *Elementary Education Online*, 9(3), 1159-1173.
- Hu, L. & Bentler, P. (1999). Cutoff criteria for fit indices in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55. <http://dx.doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Hutcheson, G. D. & Sofroniou, N. (1999). *The multivariate social scientist: Introductory statistics using generalized linear models*. London: Sage Publications.
- Işık, H. (2004). Okul güvenliği: Kavramsal bir çözümleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 164, 1-10. Erişim adresi http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/164/isik.htm
- Kandemir, M. (2006). *İlköğretimde algılanan sınıf içi empatik atmosfer ile benlik algısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığı ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13. Erişim adresi <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/143/1007.pdf>
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009a). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562. Erişim adresi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/256277>

- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009b). Bullying and school climate from the aspects of the students and teachers. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 36, 209-226
- Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 47-70. Erişim adresi <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/dergi.php?name1=sosyalbilimler&yil=2006 &cilt=30 &sayi=1>
- Mabie, G. E. (2003). Making schools safe for the 21st century: An interview with Ronald D. Stephens. *The Educational Forum*, 67(2), 156-162. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/00131720308984553>
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak (psikolojiye giriş)* (çev: H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program. In R. Huesmann (Ed.), *Aggressive behavior: Current perspectives* (pp. 97–130). New York: Plenum Press.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leaderships*, 60, 12-17.
- Otrar, M., ve Ökte, A. (2014). Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medya tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(12), 135-144. Erişim adresi <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/12.otrar.pdf>
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2015). Akran zorbalığı ölçeği: Ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 316-324. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383065>
- Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C. & Liu, J. (2006). The reactive–proactive aggression questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behaviour*, 32(2), 159-171.
- Salmivalli, C. (2002). Is there an age decline in victimization by peers at school? *Educational Research*. 44, 269-277. Do:10.1080/00131880210135331.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisi*, (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir
- Schafer, M., Warner, N. E. & Crick, N. R. (2002). A comparison of two approaches to the study of negative peer treatment: General victimization and bully/victim problems among German school children. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 281-306. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1348/026151002166451>
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şirvanlı-Özen, D. (2010). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş ve içe yönelim türü problem davranışlar ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*.17(1), 5-12. Erişim adresi <http://www.cogepder.org.tr/images/pdf/2.pdf>

- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarından yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77-95.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C. & Ormel, J. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Development Psychology*, 41(4), 672-682.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- Yu, C.-Y. (2002). *Evaluating cutoff criteria of model fit indices for latent variable models with binary and continuous outcomes*, (Doctoral dissertation, University of California, Los Angeles).
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 1-13.

Extended Abstract

Purpose

This research aimed at the development of a measurement tool for an Attitudes towards Bullying Scale (ABS) for Elementary School Students. Although bullying is frequent among elementary school students, there is a need for practical measurement tools suitable for the developmental periods of the students after the differentiation of educational levels in Turkey. This study is expected to meet this need. Another aim of this study is to understand whether elementary school students' attitudes towards bullying differ according to gender and age.

Results

Within the context of construct validity, firstly, an exploratory factor analysis was conducted with data collected from 453 elementary school students. As a result of the analysis, it was seen that the scale was suitable for single factor structure and the single factor has 4.42 eigenvalues. In addition, the variance rate of single-factor analysis was determined at 36.85%. In the confirmatory factor analysis (CFA) performed on the second half of the first study group, the single factor structure was analyzed. According to the results of the CFA, the model produced good fit values [$SB\chi^2/sd(140.03/54) = 2.59$; CFI= .97; TLI= .97]. In CFA results, it was observed that factor loading values range between .40 and .72. After testing the construct validity of the scale, criterion

validity study was conducted with a group of 190 students. In this frame, Attitudes towards Violence Scale and Reactive-Proactive Aggression Questionnaire were used and correlation values were found to be .35 and .38, respectively.

Internal consistency coefficient of the scale was calculated within the scope of reliability studies. Attitudes towards Bullying Scale internal consistency coefficient was found to be .84. Moreover, Attitudes towards Bullying Scale was found to have a split-half reliability of .80. Test-retest reliability of the Attitudes towards Bullying Scale was tested with data collected from 47 students at a three-week interval. The correlation between the first and last test points of Attitudes towards Bullying Scale was high and significantly positive ($r=.75$, $p<.01$). This finding is an indication of the scale's test-retest reliability over time. These obtained results prove the reliability of ABS.

As a result of analysis, it has been detected that gender did not make a difference in the scores of ABS. Furthermore, it also has been found that age variance did not have a connection to the ABS.

Discussion

As a result of the analysis, it was found that the scale was suitable for single factor structure. After the CFA, it was understood that the single factor model fit well. As a result of the EFA, it was concluded that the Attitudes towards Bullying Scale (ABS) of the elementary school students consisted of 12 items. CFA was repeated to confirm the results obtained with EFA with 12 items.

Criterion validity was examined using similar scales such as the Attitude towards Violence Scale and Reactive-Proactive Aggression Scale. According to the findings, the correlation between the scores obtained for the Attitude towards Violence Scale and Reactive-Proactive Aggression Scale was found to be moderately positive. These values indicate that the scales measure similar characteristics. ABS can be said to be successful in measuring the conceptual characteristics of attitudes towards bullying among elementary school students.

Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .84. This coefficient, which approaches + 1 as a value, shows that the 12 items of the scale consist of items that are consistent with each other and refer to the cognitive, affective and behavioral elements of the attitude towards bullying and that the scale has internal consistency. Split-half test reliability and test retest reliability were also used to understand the reliability of the scale. According to these

results, it is understood that the Attitudes towards Bullying Scale is a reliable and stable measurement tool.

As a general evaluation of the results obtained from the validity and reliability studies of the 12-item Attitudes towards Bullying Scale, it is understood that the reliability and validity of the scale is sufficient among elementary school students. It can also be used among students as a self-completed assessment tool in a short period of time. Easy, fast and reliable results are achieved in various studies. The sample size does not change the ease of application and it is convenient to apply it in samples of various sizes.

It was found that elementary school students did not differ in their total scores of the Attitudes towards Bullying Scale according to their gender and age. Findings related to gender could stem from recent changes in gender roles. Age-related findings may be related to the fact that bullying is a type of aggression and that aggression is seen in various forms and levels in almost every age level.

Conclusion

It is possible to measure the attitudes of elementary school students towards bullying. There was no difference in the attitudes of elementary school students towards bullying by gender. In other words, there is no difference between attitudes towards bullying in elementary school girls and boys. The scale showed no difference according to the age of elementary school students, either. According to this result, attitudes towards bullying do not change according to age.

ETİK BEYAN: "Ortaokul Öğrencileri İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde "Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun" hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim."